

Katarzyna Tarasewicz

Kompendium dobrych praktyk
w zakresie dostępności procesu
kształcenia w Szkole Głównej
Handlowej w Warszawie

Kompendium dobrych praktyk w zakresie dostępności procesu kształcenia w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie

Konsultacja merytoryczna: Justyna Kapturkiewicz

Opracowanie graficzne i skład publikacji: Katarzyna Tarasewicz

Spis treści

1. Akty normatywne i normy społeczne w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami i ze szczególnymi potrzebami	6
1.1. Unijne i krajowe akty prawne.....	6
1.2. Strategia dostępności w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie	12
2. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami	14
2.1. Jednostki wspierające studentów z niepełnosprawnościami	14
2.2. Zakres pomocy osobom z niepełnosprawnościami.....	15
2.3. Uniwersalna przestrzeń.....	16
3. <i>Savoir-vivre</i> w kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami.....	17
4. Wskazówki w obszarze kształcenia i obsługi studentów z różnymi niepełnosprawnościami.....	19
4.1. Niepełnosprawność narządu wzroku	19
4.2. Niepełnosprawność narządu słuchu	23
4.3. Niepełnosprawność narządu ruchu.....	28
4.4. Osoby ze spektrum autyzmu (ASD)	30
4.5. Osoby w kryzysie psychicznym.....	32
4.6. Cukrzyca	37
4.7. Epilepsja.....	39
Podsumowanie.....	40
LITERATURA.....	40

Szanowni Państwo,

oddajemy w Państwa ręce skrypt o dostępności edukacji dla wszystkich, bez jakichkolwiek barier. Zgodnie z Konstytucją RP każdemu obywatelowi przysługują te same fundamentalne prawa, w tym prawa do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i prawo do edukacji. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym ani gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Jestem przekonany, że realizacja zasad niedyskryminacji i równego traktowania wszystkich obywateli stanowi warunek *sine qua non* funkcjonowania demokratycznego państwa prawa oraz jego rozwoju społecznego i gospodarczego. Warto przypomnieć, że podstawowym źródłem zasad prawnych wyrażających prawa osób z niepełnosprawnościami jest Konwencja ONZ z 2006 roku, ratyfikowana przez Polskę w 2012 roku. Konwencja ta zobowiązuje sygnatariuszy m.in. do budowania włączającego systemu kształcenia, który zapewniałby integrację na wszystkich jego poziomach. Placówki edukacyjne i naukowe powinny być zobligowane do równego nauczania i oceniania wszystkich, bez względu na fakt ich niepełnosprawności. Istotnym aktem prawnym wdrażającym konwencję ONZ do polskiego systemu prawnego jest ustawa z 19 lipca 2019 r., określająca minimalny zakres, w jakim podmioty publiczne, w tym uczelnie, muszą zapewnić osobom ze szczególnymi potrzebami dostępność architektoniczną, cyfrową oraz informacyjno-komunikacyjną.

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, jako uczelnia odpowiedzialna społecznie, w przyjętej strategii rozwoju na lata 2022–2030 podkreśla znaczenie wartości, jako mapy drogowej w jej funkcjonowaniu, w tym szacunku – rozumianego jako godne i równe traktowanie – oraz współpracy opartej na zaufaniu i wzajemnym wsparciu. Główne zadania określone w strategii to:

1. zwiększenie dostępności fizycznej, technicznej, technologicznej i administracyjnej uczelni dla osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami,
2. podniesienie świadomości, wiedzy i umiejętności kadry uczelni w zakresie rekrutowania,
3. tworzenia treści, nauczania i obsługi studentów z niepełnosprawnościami,
4. wypracowanie wśród społeczności SGH postaw otwartości i wrażliwości na osoby z niepełnosprawnościami.

Od grudnia 2021 r. w naszej Alma Mater realizujemy projekt „Inkluzywna SGH – bez barier w dostępie do edukacji (inSGH)”. Dzięki wielu jednostkom organizacyjnym przełamujemy bariery i wspólnie tworzymy dostępną Uczelnię. Projekt inSGH realizujemy w pięciu obszarach: komunikacja i informacja, struktura organizacyjna i procedury, technologie wspierające, procesy włączające oraz szkolenia. Powołaliśmy także Radę Społeczną ds. Wdrażania Projektu Inkluzywna SGH. Nasze działania skupiają się wokół nadrzędnej wartości, jaką jest człowiek, dlatego tak ważne jest, by w naszej wspólnocie nauczyć się współistnieć i współdziałać z osobami z niepełnosprawnościami przy pełnym poszanowaniu drugiego człowieka. Trzeba mieć na uwadze, że bariery i lęki istnieją po obu stronach interakcji, dlatego tak ważne jest wzajemne poznanie się w celu przewycięzania obaw i stereotypów, nabrania zaufania, a wreszcie naturalnego współistnienia. Z tych właśnie powodów starajmy się wychodzić z inicjatywą do drugiego człowieka i pytajmy czy i jak możemy pomóc. Bądźmy uważni w stosunku do innych, zachowujmy się tak, jak byśmy oczekiwali, że inni zachowają się wobec nas, zwracajmy się do nich słowami, jakie chcielibyśmy sami usłyszeć.

Niniejszy skrypt ma na celu przybliżenie Państwu zasad prawnych i norm społecznych w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami, a także zaleceń dotyczących zwiększenia dostępu do edukacji i zasad savoir-vivre'u wobec osób z niepełnosprawnościami. Ufam, że lektura poniższego tekstu wszystkim nam pomoże stać się lepszymi.

Z najlepszymi pozdrowieniami,

Piotr Wachowiak,

Rektor SGH

1. Akty normatywne i normy społeczne w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami i ze szczególnymi potrzebami

1.1. Unijne i krajowe akty prawne

Niepełnosprawność to poważny problem społeczny, który skupia na sobie uwagę instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie przestrzeni publicznej w taki sposób, aby osoby z niepełnosprawnościami mogły jak najlepiej w niej funkcjonować. Zapewnienie równych praw wszystkim obywatelom reguluje Ustawa Zasadnicza, której przepisy dokładnie określają, w jaki sposób państwo polskie ma chronić osoby z niepełnosprawnościami o czym mówi art. 69¹. W sposób szczególny obszarem tym zajmuje się Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, na stronie którego można zapoznać z wszystkimi istotnymi sprawami dotyczącymi tej grupy społecznej², m.in. z najnowszym programem – *Strategią na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030*, w którym jednym z obszarów priorytetowych jest edukacja³. Priorytet III zakłada, że: *Celem działań w obszarze Edukacji jest rozwijanie zdolności systemu edukacyjnego do odpowiadania na potrzeby osób uczących się z niepełnosprawnościami w sposób, który zapewni ich przygotowanie do samodzielnego funkcjonowania i włączenia w społeczeństwo*⁴.

Uczelnie to miejsca, gdzie często można spotkać osoby z niepełnosprawnościami, dlatego realizują one szereg działań, mających ułatwić pokonywanie barier w dostępie do procesu kształcenia. W ramach tych działań znajduje się zarówno aranżowanie przyjaznej przestrzeni, jak i dostosowanie narzędzi i metod dydaktycznych do potrzeb osób z różnymi trudnościami.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1979 r., Dz. U. 1997.78.483.

² <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,170,strategia-na-rzecz-osob-z-niepelnosprawnościami-2021-2030>, dostęp: 20.02.2023.

³ Tamże.

⁴ Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, „Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej”, Uchwała Rady Ministrów z dnia 25.02.2021, s. 170.

Przyjęta w 2006 roku i ratyfikowana przez Polskę w 2012 roku **Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych**, zwana dalej **Konwencją o prawach OzN**, to dokument stanowiący kodyfikację wszelkich przepisów dotyczących praw osób z niepełnosprawnościami. Radykalnie zmienia on sposób myślenia o niepełnosprawności. Odrzuca język opiekuńczy, w którym osoby z niepełnosprawnościami były ujmowane jako istoty bezradne, znajdujące się na marginesie życia społecznego i wymagające opieki. Wprowadza konieczność postrzegania ich jako integralnych uczestników życia społecznego, mających prawo do samostanowienia oraz pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności na równi z innymi⁵. *Celem Konwencji jest ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby z niepełnosprawnościami na równi ze wszystkimi innymi obywatelami*⁶. Ranga tego dokumentu wyraża się również w tym, że Państwa Strony, które do niej przystąpiły, zobowiązały się wdrażać jej zasady do krajowych systemów prawnych, czego wyrazem jest wiele konkretnych i ważnych zmian w regulacjach prawa krajowego. Konwencja bezpośrednio zobliguje do podejmowania efektywnych działań przez instytucje publiczne w celu realizacji jej założeń⁷. Zgodnie z Konwencją należy zapewnić równy dostęp edukacji, tworząc [...] *włączający system kształcenia* [...], zapewniający możliwość *rozwijania przez osoby niepełnosprawne ich osobowości, talentów i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu ich możliwości*, a także zadbać o to, aby [...] *osoby niepełnosprawne nie były wykluczone z powszechnego systemu edukacji ze względu na swoją niepełnosprawność oraz mogły [...] uzyskać niezbędne wsparcie, w ramach powszechnego systemu edukacji, celem ułatwienia ich skutecznej edukacji*. Dokument zapewnia osobom niepełnosprawnym dostęp

⁵ Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Dz.U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169., art. 1.

⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepelnosprawnych>, dostęp: 24.02.2023.

⁷ Konwencja..., dz. cyt., art. 24 ust. 1.

do powszechnego szkolnictwa wyższego [...] i możliwości uczenia się [...] bez dyskryminacji i zasadami równości z innymi osobami oraz, że w celu realizacji tego prawa zagwarantują im racjonalne usprawnienia⁸. Konwencja wyraźnie wskazuje, iż odmienne oraz ulgowe ocenianie osób z niepełnosprawnościami jest niezasadne. Dokument wprowadza pojęcia projektowania uniwersalnego i racjonalnych usprawnień.

Projektowanie uniwersalne zgodnie z Konwencją ONZ oznacza projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były *użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania*⁹. Pojęcie racjonalnego usprawniania wyjaśnia artykuł drugi. Oznacza ono *konieczne i odpowiednie zmiany i dostosowania, nie nakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami*¹⁰. Należy jednak zauważyć, iż powyższe zapisy nie oznaczają, iż obiekty użyteczności publicznej będą pozbawione pomocy technicznych, niezbędnych dla sprawnego i bezpiecznego korzystania ze wspólnej przestrzeni, o czym jest mowa w dalszej części wspomnianego dokumentu¹¹. Tam gdzie nie jest możliwe zapewnienie pełnego dostępu przez projektowanie uniwersalne, stosuje się racjonalne usprawnienia, odpowiadające na indywidualne potrzeby osób kształcących się. Prawa osób z niepełnosprawnościami wyraża również najważniejszy akt prawny w Polsce – **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**. Stanowi ona, że *wszyscy są równi wobec prawa i wszyscy mają prawo do równego traktowania, a także, że nikt nie może być dyskryminowany w życiu społecznym z jakiegokolwiek przyczyny*¹². Jednocześnie Konstytucja, a także

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, art. 2.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Konstytucja, dz. cyt. art. 32 pkt 1 i 2.

ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (zwana dalej Ustawą o szkolnictwie wyższym) wyraźnie wskazuje na autonomię szkół wyższych, co pozwala uczelniom na opracowanie rozwiązań, umożliwiających dopasowanie organizacji studiów do zróżnicowanych potrzeb i możliwości poszczególnych grup studentów, wynikających z ich niepełnosprawności¹³. Ustawa o szkolnictwie wyższym zobowiązuje także uczelnie do stwarzania osobom z niepełnosprawnościami warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i prowadzenia działalności naukowej¹⁴. Przepisy Ustawy o szkolnictwie wyższym określają wprost, że jest to jedno z podstawowych zadań uczelni. Warto zaznaczyć, że **z uwagi na inne uwarunkowania systemu oświaty oraz systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w systemie oświaty wprowadzono regulacje dotyczące edukacji włączającej, natomiast w systemie szkolnictwa wyższego i nauki – sposób organizacji kształcenia pozostaje w gestii uczelni.**

Istotnym aktem prawnym wdrażającym Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych do polskiego systemu prawnego jest **Ustawa z 19 lipca 2019 o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami**, zwana **Ustawą o dostępności**, która nakłada na podmioty publiczne określone obowiązki w tworzeniu warunków umożliwiających pełne uczestnictwo we wszystkich aspektach życia społecznego, osobom z niepełnosprawnościami (szerzej mówi ona o osobach ze szczególnymi potrzebami). Zgodnie z zapisami Ustawy o dostępności – osobą ze szczególnymi potrzebami jest ta, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami. Ustawa o dostępności nakłada nie tylko obowiązek likwidowania barier,

¹³ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U.2018 poz. 1668 z późn. zm.

¹⁴ Konstytucja, dz. cyt., art. 70, pkt 5.

ale także uwzględnienia szczególnych potrzeb w prowadzonej i planowanej działalności. Na mocy omawianego aktu prawnego, uczelnie publiczne zobowiązane są do zapewnienia dostępności przez stosowanie projektowania uniwersalnego lub racjonalnych usprawnień¹⁵. Co ważne, uczelnie, podobnie jak inne instytucje publiczne, zlecając lub zamawiając usługi i zadania podmiotom innym niż publiczne, są zobowiązane do określenia w treści umowy warunków służących zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹⁶.

Ustawa o dostępności określa szczegółowo minimalny zakres, w jakim podmioty publiczne, w tym uczelnie, muszą zapewnić dostępność osobom ze szczególnymi potrzebami. Wskazuje na trzy obszary dostępności: dostępność architektoniczną, cyfrową i informacyjno-komunikacyjną.

W zakresie dostępności architektonicznej wymagane jest co najmniej:

- zapewnienie wolnych od barier poziomych i pionowych przestrzeni komunikacyjnych budynków,
- instalowanie urządzeń lub zastosowanie środków technicznych i rozwiązań architektonicznych (w budynku), umożliwiających dostęp do wszystkich pomieszczeń, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych,
- zapewnienie informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy,
- zapewnienie wstępu do budynku osobie korzystającej z psa asystującego,
- zapewnienie osobom ze szczególnymi potrzebami możliwości ewakuacji lub ich uratowania w inny sposób¹⁷.

Szczególne wytyczne dotyczą także cyfrowych narzędzi komunikacji.

Zarówno strony internetowe, jak i aplikacje mobilne muszą spełniać szereg

¹⁵ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz. U. 2019, poz. 1696.

¹⁶ Tamże, art. 4, ust. 3.

¹⁷ Tamże, ust. 6.

wymogów, szczegółowo opisanych w załączniku do Ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych¹⁸. Dostępność informacyjno-komunikacyjna zapewniana jest m.in. poprzez:

- wykorzystanie środków wspierających komunikowanie się:
 - korzystanie z poczty elektronicznej i komunikatorów internetowych,
 - przesyłanie wiadomości tekstowych – wiadomości SMS, MMS
 - komunikację audiowizualną,
 - przesyłanie faksów,
- instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń opartych o inne technologie, których celem jest wspomaganie słyszenia, zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku, zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji łatwych do czytania,
- zapewnienie na wniosek osoby ze szczególnymi potrzebami, komunikacji z podmiotem publicznym w formie określonej w tym wniosku¹⁹.

Przepisy Ustawy umożliwiają wniesienie skargi do Prezesa Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na uczelnię publiczną, która nie zapewnia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, jednakże zasadność skargi będzie miała miejsce dopiero wówczas, gdy wcześniej zawnioskowano o zapewnienie dostępności, a mimo tego uczelnia nie wywiązała się ze swojego obowiązku w tym zakresie. Jeśli skarga zostanie rozpatrzona

¹⁸ Ustawa o dostępności cyfrowej z 4 kwietnia 2019, art. 4, Dz.U. 2019 poz. 848.

¹⁹ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz. U. 2019, poz. 1696.

pozytywnie, uczelnia zostanie zobowiązana do zapewnienia dostępności, a niewywiązanie się, spowoduje nałożenie na nią kary pieniężnej²⁰.

1.2. Strategia dostępności w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie

W 2023 roku Uczelnia wdrożyła strategię, której celem jest zwiększenie dostępności fizycznej, technicznej i administracyjnej jej struktur oraz podniesienie kompetencji środowiska akademickiego w zakresie tworzenia treści dydaktycznych, nauczania i obsługi osób o różnorodnych potrzebach, a także kształtowanie wrażliwości i otwartości społeczności akademickiej²¹. Dokument rozszerza założenia Strategii rozwoju Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie na lata 2022-2030, stanowiącej załącznik do uchwały nr 87 Senatu SGH z dnia 28 kwietnia 2021 r. w sprawie strategii rozwoju Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie na lata 2022-2030, w której to podkreśla się szacunek (rozumiany jako życzliwe, godne i równe traktowanie) oraz współpracę (rozumianą jako budowanie dobrych relacji opartych na zaufaniu i wzajemnym wsparciu, aby tworzyć wspólnotę). *Strategia dostępności dotyczy sześciu obszarów:*

- 1) *infrastruktury architektonicznej;*
- 2) *infrastruktury cyfrowej;*
- 3) *procesu kształcenia;*
- 4) *badań naukowych, dydaktyki i doskonalenia zawodowego;*
- 5) *polityki zakupowej;*
- 6) *kształtowania postaw oraz poszerzania wiedzy środowiska akademickiego w zakresie dostępności, a w każdym z nich wskazane są szczegółowe cele operacyjne*²². Uczelnia wdraża jej postanowienia m.in. poprzez stworzenie warunków architektonicznych czy komunikacyjnych, jak również pokonywanie

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² Załącznik do zarządzenia nr 3 Rektora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie z dnia 17 stycznia 2023, s. 4.

*barier o charakterze mentalnym w społeczności akademickiej²³. Istotnym założeniem dokumentu jest realizacja celu *Planowanie, projektowanie i przygotowywanie nowych inwestycji infrastrukturalnych w oparciu o zasady projektowania uniwersalnego tj. zadbanie o to, aby były one dostępne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalnego dostosowania²⁴**

oraz

Usunięcie istniejących barier architektonicznych, a także zapobieganie ich powstawaniu²⁵

oraz

Zapewnienie dostępności dotychczasowej infrastruktury SGH w taki sposób, by spełniała co najmniej minimalne wymagania służące zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami²⁶.

W ramach celu operacyjnego w obszarze – infrastruktura cyfrowa – Uczelnia [...] *przyczyni się do zapewnienia możliwości korzystania z serwisów SGH i publikowanych w nim treści w największym zakresie wszystkim użytkownikom – na zasadzie równości, bez względu na niepełnosprawność czy występowanie szczególnej potrzeby²⁷. W dokumencie można również przeczytać, że w ramach realizacji trzeciego celu operacyjnego w obszarze – proces kształcenia – SGH *przyczyni się do zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami oraz stworzenia im warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia oraz w Szkole Doktorskiej w SGH²⁸.**

²³ Tamże, s. 2.

²⁴ Tamże, s. 4.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, s. 4.

²⁷ Tamże, s. 5.

²⁸ Tamże.

2. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami

2.1. Jednostki wspierające studentów z niepełnosprawnościami

Osoby z niepełnosprawnościami lub szerzej – ze szczególnymi potrzebami, mogą uzyskać wsparcie w **Biurze ds. Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami**: bon@sgh.waw.pl (tel. 22 564 9463, 22 564 9902).

Dostępność i wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami.

Wszelkie problematyczne sprawy związane z procesem studiowania, należy zgłaszać odpowiednio do swojego Dziekana.

Sprawy dotyczące studentów, doktorantów oraz kandydatów z ASD (ze spektrum autyzmu/zespołem Aspergera): asystemasd@sgh.waw.pl.

Bezpłatne wsparcie psychologiczne dla wszystkich studentów i pracowników: pomocpsychologiczna@sgh.waw.pl.

dr hab. Krzysztof Falkowski, prof. SGH – pełnomocnikiem rektora ds. praw i obowiązków studentów i doktorantów: kfalkow@sgh.waw.pl.

prof. dr hab. Hanna Godlewska-Majkowska – pełnomocnikiem rektora ds. równego traktowania: hgodle@sgh.waw.pl.

dr Ewa Jastrzębska: rzeczniczka.etyki@sgh.waw.pl.

2.2. Zakres pomocy osobom z niepełnosprawnościami

Studenci z różnymi niepełnosprawnościami mogą w SGH korzystać m.in. z systemów FM, mobilnych pętli indukcyjnych, tłumacza PJM on-line, słuchawek wygłuszających, powiększalnika elektronicznego MyReader oraz programu mówiącego. Od roku akademickiego 2022/23 mają możliwość wyboru spośród 22 specjalnie opracowanych i dostosowanych do potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami zajęć sportowych. Są to m.in. żeglarstwo, pilates, joga, lekkoatletyka, koszykówka, nauka i doskonalenie pływania, zajęcia korekcyjne z elementami rehabilitacji.

Uczelnia za pomocą serwisu Kariera – SGH zapewnia dostęp do ofert pracy, praktyk i staży dla osób z niepełnosprawnościami i ze szczególnymi potrzebami.

Studenci i pracownicy SGH z orzeczoną niepełnosprawnością mają prawo do otrzymania dodatkowego dofinansowania do wyjazdu zagranicznego w programie Erasmus+.

Studentom i doktorantom z orzeczoną niepełnosprawnością przyznawane są specjalne stypendia. Studenci i doktoranci w spektrum autyzmu mogą dodatkowo skorzystać z pomocy asystenta studenta/doktoranta z ASD – zindywidualizowanej formy wsparcia w procesie komunikacji ze środowiskiem akademickim. Szczegółowe i na bieżąco aktualizowane informacje z oferowanym wsparciem dostępne są w serwisie SGH na stronie Dostępność i wsparcie dla osób ze szczególnymi potrzebami²⁹.

²⁹ <https://www.sgh.waw.pl/dostepnosc-rozwiazania-dla-osob-ze-szczegolnymi-potrzebami>, dostęp: 30.03.2023.

2.3. Uniwersalna przestrzeń

Fundamentalną kwestią, o którą należy zadbać w aspekcie tworzenia dostępnej uczelni, jest **uniwersalnie zaprojektowana i pozbawiona barier przestrzeń**. Zgodnie z wymogami dostępności architektonicznej Uczelnia m.in. dostosowuje kolejne budynki do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami i wprowadza rozwiązania zapewniające dostępność zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego lub w wyjątkowych okolicznościach korzysta z racjonalnych usprawnień. Publikowana w serwisie SGH Deklaracja dostępności³⁰ daje możliwość zapoznania się z aktualnymi rozwiązaniami, przygotowanymi z myślą o osobach z niepełnosprawnościami, a także wskazuje możliwe utrudnienia. Z dokładnym opisem zastosowanych rozwiązań, zapewniających dostępność można zapoznać się także na stronie: Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami³¹.

W ostatnim czasie dzięki pozyskanemu finansowaniu ze środków *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój*, w trakcie realizacji projektu pt. *Inkluzywna SGH bez barier w dostępie do edukacji (inSGH)*³² Uczelnia wdrożyła m.in. system nawigacyjno-informacyjny (50 znaczników udźwiękowania przestrzeni) Totupoint, który wspiera orientację w przestrzeni osób z niepełnosprawnością wzroku. Inną, wartą uwagi inwestycją wspierającą osoby ze szczególnymi potrzebami było wyposażenie budynku C w pętle indukcyjne, wspomagające słyszenie osób korzystających z aparatów i implantów słuchowych. Urządzenia zostały zamontowane w dziewięciu pomieszczeniach (aula I (od drugiego rzędu w górę), aula II, 1A – sala wykładowa, 1B – sala wykładowa, 2E – sala seminaryjna, 3A – sala wykładowa, 4B – sala wykładowa, 5A – sala wykładowa, 5D – sala komputerów).

³⁰<https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/Strony/deklaracja-dostepnosc.aspx>, dostęp: 03.03.2023.

³¹ <https://www.sgh.waw.pl/dostepnosc-dla-osob-ze-szczegolnymi-potrzebami>, dostęp: 30.03.2023

³² <https://www.sgh.waw.pl/inkluzywna-sgh>, dostęp: 30.03.2023

3. *Savoir-vivre* w kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami

Wdrażając dostępność koncentrujemy się nie tylko na likwidowaniu barier architektonicznych, cyfrowych czy komunikacyjnych, ale przede wszystkim staramy się kształtować kulturę otwartości na różnorodne potrzeby. Duże znaczenie ma przy tym kształtowanie postaw wśród naszej społeczności oraz eliminowanie stereotypów. W tym kontekście warto zapoznać się z zasadami *savoir vivre*, pomocnymi w utrzymywaniu dobrych relacji z osobami z różnymi niepełnosprawnościami.

Pierwszy kontakt ze studentem z niepełnosprawnością (zwłaszcza widoczną) może budzić obawy, które są naturalne i nie muszą świadczyć o braku tolerancji. Niekiedy jednak sprawiają one, że w trakcie spotkania z osobą z niepełnosprawnością zachowujemy się inaczej niż w stosunku do ogółu studentów, co może powodować jej dyskomfort. Brak pewności jak należy zachować się podczas kontaktu z osobą z niepełnosprawnością, która w naszym odczuciu wymaga pomocy – zaproponować ją czy poczekać aż osoba ta sama o nią poprosi, jest kolejną sytuacją, która dla wielu może być trudna. W kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami należy przede wszystkim zachować **naturalność i spokój**. Starajmy się nie koncentrować na swoich obawach, ale na poprawnej i skutecznej komunikacji. Pamiętajmy, że bariery i lęki związane z interakcją w sytuacji, która nie jest komfortowa zarówno dla nas, jak i dla osoby potrzebującej wsparcia są czymś naturalnym. Miejmy jednak na uwadze, że niejednokrotnie lęk po stronie odbiorcy jest o wiele większy i trudniejszy do przezwyciężenia niż nasze obawy. Zdarzają się sytuacje, w których osoba z niepełnosprawnością musi zaufać nam i nierzadko pozwolić na przekroczenie osobistych granic (np. w zakresie bliskości drugiej osoby, dotyku lub posługiwania się przedmiotami sfery osobistej, takimi jak wózek, biała laska, kule), co może być przyczyną jej dyskomfortu.

W języku polskim nadal powszechnie funkcjonują określenia niepełnosprawności, które zabarwione są pejoratywnie, należą do nich m.in.

inwalida, osoby potrzebujące (w znaczeniu: naszego wsparcia), niepełnosprawny, chory, sprawny inaczej, kaleka. W odniesieniu do konkretnych niepełnosprawności najlepiej używać sformułowań: osoba z niepełnosprawnością narządu ruchu, słuchu, wzroku czy intelektualną. Wiele osób używa ww. określeń w dobrej wierze, ale warto pamiętać o tym, że słowa kreują rzeczywistość i utrwalają przekonania. Pod ich wpływem zaczynamy myśleć, że osoby z niepełnosprawnościami oczekują od nas szczególnej pomocy, a nie zawsze tak jest. Wiele osób ze szczególnymi potrzebami realizuje się społecznie i zawodowo.

Mówiąc o całej grupie osób z niepełnosprawnością używajmy sformułowań: osoby z niepełnosprawnością, osoby z niepełnosprawnościami.

Wskazówki pomocne w kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami

- Jeżeli nie mamy pewności czy rozmówca będzie w stanie podać nam dłoń lub nie wiemy, w jaki sposób to zrobi (którą dłoń będzie mógł podać i czy w ogóle jest w stanie wykonać taki gest), pozwólmy mu zainicjować przywitanie.
- W pierwszym kontakcie z osobą z niepełnosprawnością ruchową nie pytajmy o przyczynę schorzenia, objawy lub leczenie – może to być potraktowane jako nietakt.
- Podejmujemy komunikację z osobą z niepełnosprawnością, nawet jeżeli, oprócz problemów z poruszaniem się, ma jeszcze inne trudności np. z mówieniem albo niedosłyszcy.
- Zwracamy się zawsze bezpośrednio do osoby z niepełnosprawnością, nawet jeżeli towarzyszy jej asystent. Asystent tylko wspiera osobę, z którą rozmawiamy, ale jej nie zastępuje.
- Rozmawiając z osobą poruszającą się na wózku lub niskiego wzrostu, usiądźmy (o ile jest to możliwe), aby stworzyć warunki do partnerskiej komunikacji.

- Nie pomagajmy bez zapytania czy osoba z niepełnosprawnością życzy sobie naszej pomocy.
- Pytajmy o to, jak możemy pomóc.
- Nie chwytajmy bez zgody użytkownika jego wózka, kul, chodzika lub innych należących do niego przedmiotów, nawet jeżeli chcemy to uczynić w dobrej wierze.
- Rozmawiając z osobą poruszającą się na wózku używajmy powszechnie stosowanych sformułowań takich jak: *chodźmy, pójdziemy, idziemy*. Podobnie, nie bójmy się mówić *do widzenia* do osoby z niepełnosprawnością wzroku.
- Dajmy możliwość osobie korzystającej z wózka przesiąść się na krzesło (jeżeli zechce).

Wspierajmy osoby z niepełnosprawnościami tylko w zakresie działania, które może generować bariery.

- Nigdy nie proponujemy, że zrobimy coś za osobę, którą wspieramy. Jeśli udzielamy pomocy, nie wyręczamy jej i nie pomagajmy „po swojemu”.
- Nie odstępujemy w kwestii wymagań niezbędnych podczas kształcenia – stwórzmy warunki do ich spełnienia.
- Postępujemy wobec innych tak, jak chcemy, aby wobec nas postępowano – komunikujemy się w sposób naturalny.

4. Wskazówki w obszarze kształcenia i obsługi studentów z różnymi niepełnosprawnościami

4.1. Niepełnosprawność narządu wzroku

W przypadku pojawienia się w grupie studentów osoby lub osób z niepełnosprawnością wzroku, szczególne znaczenie dla poprawności odbioru komunikatu takich osób lub osoby jest sposób, w jaki przekazujemy informacje

i z jakich materiałów (zwłaszcza graficznych) i narzędzi korzystamy. Dotyczy to zarówno wersji drukowanej, cyfrowej, jak i treści zapisywanych na bieżąco podczas wykładu lub ćwiczeń na tablicy. Osoby niewidome i niedowidzące mogą mieć różne potrzeby w zakresie zapewnienia dostępności. Dla osoby niewidomej istotna będzie dostępność cyfrowa dokumentu elektronicznego, z którym będzie mogła zapoznać się przy pomocy oprogramowania asystującego.

Materiały przygotowywane elektronicznie, zarówno te przekazywane studentom, jak i np. w postaci prezentacji wyświetlanych podczas zajęć powinny być przygotowywane uniwersalnie, zgodnie z zasadami dostępności cyfrowej. Duże znaczenie ma tu rodzaj i wielkość czcionki, gdyż wpływają one bezpośrednio na czytelność i dostępność treści. Najlepiej korzystać z czcionek bezszeryfowych, takich jak Open Sans, Arial, Calibri, Tahoma oraz zakresu wielkości w przedziale 12-18 punktów. Istotne znaczenie mają również: dobór kolorów lub rozłożenie tekstu (minimum odstępu między wierszami 1,5 pkt). Grafiki powinny być rozmieszczone w taki sposób, aby nie obniżały czytelności tekstu głównego, a ich wielkość pozwalała na bezproblemowe odczytanie treści np. danych na wykresach. Nie należy używać kolorów z jednej tonacji (odcienie szarego, odcienie niebieskiego, zielonego), które mogą być trudno rozróżnialne. Tekst powinien być zapisany czytelnym kolorem (np. czarny, granat), kontrastowo w stosunku do tła, a ważne informacje powinny być wyróżnione wytłuszczoną czcionką (wyboldowane). Ważnym czynnikiem poprawiającym czytelność jest wyeliminowanie elementów graficznych niemających zastosowania merytorycznego. Jeśli prezentacja zawiera istotne treści np. w postaci rysunku lub zdjęcia, to dostępnym rozwiązaniem jest zamieszczanie tekstu alternatywnego (krótkiej tekstowej informacji opisującej materiały przedstawione graficznie), dzięki czemu student słabowidzący będzie mógł wyobrazić sobie jego zawartość. Powyższe rozwiązania mogą zadecydować o tym czy przygotowane treści zostaną prawidłowo odebrane i właściwie zrozumiane, należy więc je wziąć pod uwagę, przygotowując materiały dydaktyczne. Dobrym rozwiązaniem, które pozwoli na utrzymanie kontroli nad tym czy dany materiał spełnia swoje funkcje, jest zapytanie odbiorców, czy jest wizualnie dostępny, czytelny i zrozumiały.

W przypadku **zapisywania w trakcie zajęć istotnych informacji**, należy pamiętać, że nawet jeśli robimy to z dużą starannością, to nie jest to jednoznaczne z tym, że dla wszystkich studentów będą one czytelne i że wszyscy w pełni z nich skorzystają. Istnieje ryzyko, że np. osoba z niepełnosprawnością wzroku może nie zdążyć wszystkiego zanotować, dlatego warto na bieżąco informować o tym, co w danym momencie jest zapisywane. Dla studentów z niepełnosprawnością wzroku pomocne może być nagrywanie zajęć. W takiej sytuacji, kiedy student nie zanotuje przekazu prezentowanego na tablicy lub wyświetlanego na ekranie, będzie mógł zarejestrować wypowiedź.

Dla osób niewidomych **dostępność materiałów drukowanych** może być zapewniona poprzez wydruk w alfabecie Braille'a lub druk wypukły. Warto tu zaznaczyć, że nie każda osoba niewidoma zna alfabet Braille'a, stąd może konieczna być również inna forma wsparcia. Zanim więc podejmiemy działania w zakresie dostosowania, upewnijmy się, jaka forma będzie odpowiednia. Dla osób niedowidzących wystarczający może być tzw. druk powiększony lub/i zmieniony kontrast.

Szczegółowe zasady oraz instrukcja przygotowywania dostępnych cyfrowo dokumentów, opublikowane są w serwisie SGH na stronie Zapewnienie dostępności – instrukcje wewnętrzne³³.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku często korzystają z pomocy **psa asystującego**, który na mocy obowiązującego prawa może wejść do każdego pomieszczenia na terenie Uczelni. Może on towarzyszyć osobie z niepełnosprawnością zarówno w trakcie zajęć, jak i egzaminów, a także wejść do uczelnianej kantyny.

³³ <https://www.sgh.waw.pl/zapewnienie-dostepnosci-instrukcje-wewnetrzne>, dostęp: 20.03.2023.

Nie głaszczmy i nie karmmy psa asystującego, gdyż te czynności go rozpraszają, a jego uwaga ma być skupiona na pomocy osobie z niepełnosprawnością.

Wskazówki w zakresie komunikacji z osobami z niepełnosprawnością wzroku

- Zawsze stójmy zwróci twarzą do rozmówcy, który informuje nas o tym, że jest niewidomy lub niedowidzący.
- Jeżeli zostaniemy poproszeni o asystowanie osobie niewidomej w dotarciu do wskazanego miejsca, dowiedzmy się w jaki sposób mamy to zrobić – zapytajmy, jak ją poprowadzić i jak przekazywać informacje o przeszkodach.
- Wskazując osobie niewidomej miejsce do siedzenia powiedzmy: *Tu jest krzesło*, a następnie ujmijmy jej dłoń i połóżmy ją na oparciu krzesła.
- Wskazując drogę, używajmy konkretnych informacji, które nie wymagają orientacji wzrokowej, np. *Sala znajduje się bezpośrednio przed nami*. Wskazując przedmioty, np. długopis, indeks, szklankę, **używajmy orientacji zgodnej z ruchem wskazówek zegara** (należy przy tym założyć, że osoba niewidoma jest usytuowana na godzinie szóstej i twarzą zwrócona w kierunku godziny dwunastej).
- Przygotowując materiały, zapytajmy, jakie rozwiązania graficzne sprawią, że treść będzie dostępna.
- Przekazując materiały w formie pisemnej, zapytajmy czy są one czytelne, jeżeli usłyszymy odpowiedź: *nie* – dokonajmy ich poprawy.
- Zauważywszy, iż student z niepełnosprawnością ma kłopot z odczytaniem tekstu lub go nie widzi, zaproponujmy odczytanie go na głos.
- Zadając pytanie osobie, która nie widzi lub słabo widzi, użyjmy jej imienia, aby miała ona pewność, że to ją prosimy o odpowiedź.

4.2. Niepełnosprawność narządu słuchu

Grupę osób z niepełnosprawnością słuchu można podzielić na: osoby słabosłyszące (lub niedosłyszące) i Głuche. W niniejszym opracowaniu celowo w słowie *Głuche* zastosowano zapis wielką literą, ponieważ osoby te, identyfikują się z Kulturą Głuchych, a na co dzień posługują się polskim językiem migowym (PJM), który znacznie różni się gramatyką od języka polskiego³⁴. W związku z tym nie należy używać nazwy *Głuchoniemy*, ponieważ Głusi podkreślają, że mają swój język. Użycie dużej litery jest zwyczajowo przyjęte w publikacjach, jako wyraz szacunku, a także podkreśla tradycję, kulturę i odrębność opisywanej grupy. Mimo, że słyszące otoczenie osób z niepełnosprawnością narządu słuchu często obawia się używania określenia *osoba Głucha* i woli posługiwać się sformułowaniem *osoba niesłysząca*, zakładając, że określenia: *Głucha*, *Głuchy* są stygmatyzujące i pejoratywne, to jednak jest faktem, iż przedstawiciele tej społeczności preferują to właśnie nazewnictwo.

Podobnie, jak w przypadku osób z niepełnosprawnością wzroku, również osoby z niepełnosprawnością słuchu mogą potrzebować różnej formy zapewnienia dostępności. Szczególne znaczenie ma tu możliwość komunikowania się różnymi metodami. Osoby z niepełnosprawnością słuchu mogą posługiwać się zarówno językiem polskim, jak i polskim językiem migowym. Warto podkreślić, że osoby z niepełnosprawnością słuchu stanowią grupę o rozmaitych potrzebach, dlatego bariery, z którymi się spotykają również mogą być zróżnicowane. Wsparcie świadczone studentom niesłyszącym musi być więc zindywidualizowane. Sam poziom ubytku słuchu nie zawsze będzie tu kwestią decydującą o potrzebie lub też zakresie wsparcia. Możemy spotkać się z sytuacją, w której osoba mająca głęboki niedosłuch potrafi doskonale korzystać z tzw. resztek słuchowych, a tym samym możliwości odbierania informacji z otoczenia, inna – mimo mniejszego ubytku słuchu i rozumienia informacji

³⁴ Więcej na ten temat można przeczytać w Gazecie SGH dostęp: 30.03.2023.

z otoczenia – może potrzebować większego zakresu wsparcia i kompensacji.

Osoby słabosłyszące często korzystają z aparatów bądź implantów słuchowych. Dodatkowo często wspomagają się **odczytywaniem wypowiedzi z ruchu warg**, jednakże metoda ta nie jest pozbawiona wad. Osoba słabosłysząca może mieć problem z odczytaniem komunikatu, zwłaszcza jeżeli pierwszym językiem, którego się nauczyła jest język migowy lub jeżeli nie widzi dokładnie twarzy mówiącego³⁵. Ten rodzaj odkodowywania komunikatów mogą utrudniać lub uniemożliwiać – zasłanianie przez osobę mówiącą ust ręką lub maseczka zakrywająca część twarzy, słabe oświetlenie twarzy mówiącego, wąsy lub broda u mężczyzn. Aby zrozumieć treści przekazywane podczas zajęć, sylwetka i twarz osoby mówiącej powinny być dobrze widoczne. Dzięki temu osobom z ubytkami słuchu łatwiej będzie **odczytać treść wypowiedzi z ruchu warg, mimiki i gestów**. Możliwość patrzenia na twarz osoby mówiącej jest pomocna w pełnym zrozumieniu przekazywanych informacji, jednakże należy pamiętać, iż nie wszystkie osoby niesłyszące potrafią odczytywać mowę w ten sposób.

Osoby niedosłyszące mogą w trakcie rozmowy częściej niż pozostali uczestnicy dialogu wykorzystywać gesty (aby wzmocnić przekaz) lub mimikę twarzy. Nie musi być to przejawem zdziwienia, zniecierpliwienia bądź krytycznego nastawienia do tego, o czym mówimy, ale próbą skupienia się na przekazywanej treści. Bardziej ekspresyjna mimika może też być naturalna dla osoby posługującej się polskim językiem migowym (PJM).

Pomocne w komunikacji z osobą niedosłyszącą, funkcjonującą w grupie osób w pełni sprawnych, będzie np. ustalenie jakiegoś umownego znaku/gestu, który sygnalizuje, kto aktualnie zabiera głos. Dzięki temu osoba obserwująca i wsłuchująca się w dyskusję, będzie wiedziała, kto się wypowiada i skupi uwagę

³⁵ <https://bwozn.po.edu.pl/index.php/pl/zachowanie/67-osoby-nieslyszace-lub-niedoslyszace>, dostęp: 24.02.2023.

na mówiącym. W przypadku osób Głuchych, nieodzowna może okazać się pomoc tłumacza **polskiego języka migowego (PJM) lub asystenta wspierającego** w procesie nauki. Warto pamiętać o tym, iż tłumacz PJM lub asystent osoby Głuchej może nie być ekspertem w dziedzinie, którą studiuje osoba Głucha. Jeśli w grupie pojawia się osoba Głucha z tłumaczem, warto po zajęciach porozmawiać z nimi i zapytać czy przekazywane treści są dla niego zrozumiałe i czy miał problem z przetłumaczeniem ich studentowi. Rozmowę z asystentem należy przeprowadzać w obecności studenta. Ten sam tłumacz PJM – wspomagający studenta podczas zajęć, powinien towarzyszyć mu również podczas egzaminów. W przeciwnym wypadku może okazać się, że tłumacz podczas zajęć będzie używał innych znaków, co tłumacz asystujący podczas egzaminów, a to może powodować trudności w prawidłowym zrozumieniu pytań i udzieleniu właściwej odpowiedzi. Warto wiedzieć, iż nie wszystkie specjalistyczne pojęcia, które poznają studenci podczas zajęć mają oficjalne tłumaczenie. Zdarza się więc, że student z tłumaczem umawiają się na własne znaki, o czym inny tłumacz może już nie wiedzieć.

W przypadku obsługi administracyjnej osób z niepełnosprawnością słuchu pomocna będzie usługa tłumacza języka migowego on-line. Uczelnia zapewnia stały dostęp do usługi od poniedziałku do piątku w godzinach 8.00-16.00. Dostęp do usługi możliwy jest za pośrednictwem strony internetowej³⁶.

W ramach przygotowania zajęć dydaktycznych warto zadbać o dodatkowe materiały, które pomogą przekazać niezbędne treści (elektroniczne np. prezentacje lub drukowane), a w trakcie zajęć korzystać z narzędzi typu wskaźnik czy miernik laserowy, które ułatwią odczytanie przekazywanych informacji. Pomocne będą również rozwiązania graficzne, takie jak wykresy czy ilustracje. W trakcie zajęć prowadzonych online lub hybrydowo pomocne osobom

³⁶ <https://www.sgh.waw.pl/tlumacz-polskiego-jezyka-migowego-line-w-sgh>, dostęp: 30.03.2023.

niedosłyszającym może być włączenie transkrypcji tekstowej³⁷. W sytuacji kontaktu z osobą Głuchą, której pierwszym językiem jest polski język migowy, kiedy nie ma możliwości wsparcia tłumacza, pomocna może być **możliwość zapisania informacji**. Czasem do skutecznej komunikacji wystarczy więc zwykła kartka i długopis lub tablet. Warto tu podkreślić, że fakt bycia osobą Głuchą w żaden sposób nie wpływa na zdolności intelektualne, natomiast na skutek niepełnosprawności może się zdarzyć, że tekst przekazywany przez osobę z niepełnosprawnością słuchu (czy werbalna wypowiedź) może zawierać błędy językowe.

W kontakcie z osobami niedosłyszającymi zdarza się, że na pytanie: czy zrozumiały przekazywaną treść, odpowiadają twierdząco, choć nie zawsze tak jest. Aby uniknąć podobnych sytuacji, warto zawsze przed zajęciami przypomnieć słuchaczom, iż mają prawo zgłaszać na bieżąco, że czegoś nie zrozumieli lub nie usłyszeli i prosić o powtórzenie tych treści lub o przekazanie ich w sposób, który ułatwi ich odczytanie.

Wskazówki ułatwiające komunikację z osobą z niepełnosprawnością słuchu

- Rozmawiając z osobą z niepełnosprawnością słuchu starajmy się wybierać:
 - miejsca, które umożliwiają rozmowę bez obserwatorów,
 - pomieszczenia małe i wyposażone w elementy niwelujące pogłos, np. w wykładziny dywanowe czy zasłony.
- Wyeliminujmy wszelkie zakłócenia podczas komunikacji – ograniczmy dźwięk urządzeń biurowych – wyłączmy drukarkę, niszczarkę, zamknijmy okno, jeżeli na zewnątrz jest hałas.

³⁷ Na stronie Dostępność – instrukcje wewnętrzne dostępne jest opracowanie, zawierające instrukcje, jak włączyć transkrypcje na MS Teams <https://www.sgh.waw.pl/zapewnienie-dostepnosc-instrukcje-wewnetrzne>, dostęp: 30.03.2023.

Komunikacja z osobą niedosłyszącą powinna być pozbawiona zakłóceń utrudniających usłyszenie przekazywanych treści.

- Podczas rozmowy z osobą niedosłyszącą stańmy do niej przodem z dala od źródła światła i utrzymujmy z nią kontakt wzrokowy.

Odblask pochodzący ze źródła światła może spowodować, że twarz mówiącego będzie niewyraźna, co uniemożliwi czytanie z ruchu ust.

- Mówmy w naturalnym tempie, nie zakrywając ust i nie krzycząc, ewentualnie delikatnie zwiększając siłę głosu oraz obniżając jego barwę.

Przekaz wypowiedziany podniesionym głosem jest trudniejszy do zrozumienia niż komunikat udzielany zwyczajnym, spokojnym tonem.

- Zwracajmy się do rozmówcy zawsze odwróceniem do niego twarzą.
- Nie piszmy i nie mówmy jednocześnie. Jeśli zapisujemy informacje na tablicy i jesteśmy odwróceniem do studentów tyłem, wówczas nie widzą oni naszej twarzy i nie mogą czytać z ruchu warg. Ponadto osoba niedosłysząca zazwyczaj skupia się na jednej formie przekazu – czyta to, co jest zapisywane lub patrzy na twarz mówiącego i odczytuje komunikat głosowy.
- Zapewnijmy osobie słabosłyszącej miejsce jak najbliżej prowadzącego zajęcia.
- Prowadząc zajęcia w formie zdalnej lub rozmawiając z osobą niedosłyszącą przez komunikator używajmy prostych słów i jeśli jest taka możliwość to włączmy napisy lub transkrypcję.

Osobom niedosłyszącym mogą sprawiać trudność: komunikacja przez telefon oraz zdalne spotkania przez komunikatory, zwłaszcza kiedy nie widzą twarzy rozmówcy.

- Używając terminologii specjalistycznej, zarówno podczas prowadzenia zajęć, jak i rozmowie bezpośredniej, upewnijmy się, że rozmówca wszystko usłyszał i zrozumiał.
- Komunikując się z osobą z niepełnosprawnością słuchu zwracamy się bezpośrednio do niej, nawet jeśli towarzyszy jej tłumacz – tłumacz polskiego języka migowego ma jedynie wspomagać komunikację.
- Nie przyspieszamy wypowiedzi osoby niedosłyszącej, nie kończymy za nią zdania i nie poprawiamy jej, chyba że o to poprosi.
- Przekazując informacje nie zasłaniajmy ust i wyraźnie (ale naturalnie) artykułujmy poszczególne wyrazy, tak aby umożliwić odczytanie znaczenia słów z ruchu warg.

4.3. Niepełnosprawność narządu ruchu

Niepełnosprawność ruchowa zazwyczaj jest postrzegana jedynie przez pryzmat osób poruszających się na wózku, jednakże osoby z dysfunkcją narządu ruchu często przemieszczają się samodzielnie lub za pomocą sprzętów wspomagających – kuli, chodzika, balkonika czy protezy. To ponownie, jak w przypadku innych niepełnosprawności grupa, która w zależności od przypadku może mieć różne potrzeby w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych. Ważne są tu, podobnie jak w wcześniej omawianych przypadkach rozwiązania indywidualne, dostosowane do potrzeb konkretnej osoby. Niepełnosprawność ruchowa bywa skutkiem wypadków lub różnych schorzeń czy też występowania niepełnosprawności sprzężonych, czyli współistniejących z dysfunkcją ruchową i często jest jednym z objawów chorób neurologicznych³⁸. Mogą one wpływać także na zaburzoną grafomotorykę³⁹, komunikację werbalną,

³⁸ T. Nęcki, *Choroby neurologiczne: objawy i rodzaje*, 17.02.2022, <https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/neurologia/choroby-neurologiczne-objawy-i-rodzaje-aa-X4ot-bS4V-UvKD.html#choroby-neurologiczne-objawy>, dostęp: 20.02.2023.

³⁹ <https://poradniaterapia.pl/diagnozy/grafomotoryczne-zaburzenia/> dostęp: 20.02.2023.

obniżone tempo zapisywania informacji lub tempo i sposób mowy. W przypadku osób, u których poza problemem w poruszaniu się występują kłopoty zdrowotne opisane powyżej, należy zastosować indywidualne podejście i udzielić niezbędnego wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi, którymi dysponuje uczelnia.

Ograniczona sprawność ruchowa często dotyczy zarówno kończyn dolnych, jak i górnych. Jeśli wśród studentów są osoby z niepełnosprawnością ruchową kończyn górnych, podczas przekazywania informacji należy mówić w tempie umożliwiającym zanotowanie im przekazywanych treści. Skorzystać na tym mogą również inni studenci, np. z niepełnosprawnością słuchu czy wzroku. Dodatkowy czas na wykonanie jakiegoś polecenia jest bardzo potrzebną formą wsparcia dla osoby z niepełnosprawnością ruchową (ale także dla osób z innymi trudnościami), szczególnie występującą w sprzężeniu z innymi niepełnosprawnościami. Wydłużenie czasu zaliczenia egzaminu w formie pisemnej lub czasu na przygotowanie się do zajęć w domu, stanowi tu przykład wyrównywania szans edukacyjnych. Dużym wsparciem dla osoby z niepełnosprawnością narządu ruchu może być umożliwienie rejestrowania wykładu, czasami jednak samo zarejestrowanie głosu wykładowcy nie wystarcza i student będzie potrzebował również komunikacji ze swoim asystentem oraz korzystania z narzędzi elektronicznych typu tablet czy laptop. Jeżeli zastosowanie różnych narzędzi do „zanotowania” treści wykładu jest niezbędne, aby mógł zarejestrować wszystko co dla niego istotne, należy mu to umożliwić.

Wskazówki w zakresie komunikacji z osobami z niepełnosprawnością ruchu

- Podejźmy do studenta, z którym chcemy porozmawiać – nie zmuszamy osoby poruszającej się na wózku lub o kulach, aby sama musiała do nas podchodzić.
- Utrzymujemy wzrok na poziomie osoby, z którą rozmawiamy np. na poziomie wózka, z którego korzysta nasz rozmówca.
- Witając się z osobą z niepełnosprawnością kończyn górnych lub poruszającą się na wózku inwalidzkim nie wyciągamy pierwszą ręką

na przywitanie, gdyż może ona nie mieć możliwości odpowiedzenia tym samym gestem. Poczekajmy aż to ona zainicjuje powitanie.

- Jeżeli osoba z niepełnosprawnością kończyn dolnych, w celu wykonania jakiegoś zadania, musi się przemieścić, dajmy jej na to tyle czasu, ile potrzebuje, a także zapewnijmy przestrzeń, która to umożliwi (np. sala wykładowa z podjazdem).

4.4. Osoby ze spektrum autyzmu (ASD)

Osoby ze spektrum autyzmu (ASD - *autism spectrum disorder*) czasem mylone są z osobami o zaburzeniach psychicznych. Jest to błędne założenie, ponieważ ASD znacząco się od nich różni. ASD (neuroróżnorodność) coraz częściej nie jest traktowane jako niepełnosprawność, ale jako inny sposób odczuwania świata.

Słowo *spektrum* oznacza zespół objawów, do których w przypadku ASD należą m.in. trudności we współodczuwaniu emocji, wzmożone trudności emocjonalne, brak zaangażowania i aktywnej postawy w trakcie komunikacji z rozmówcą, lęk i opór przed kontaktem wzrokowym i dotykiem, ale także w kontakcie z innymi – nadmierna szczerość (przekaz wprost, bez słownictwa łagodzącego treść), która może być postrzegana jako zachowanie obcesowe i niegrzeczne.

Sytuacja każdej osoby borykającej się z ww. trudnościami jest inna. Może wiązać się z występowaniem tylko niektórych z objawów. Bardzo ważne jest, aby w codziennym kontakcie z osobą z ASD zachować wrażliwość, uważność i stałość (w sposobie działania i komunikacji – cierpliwości, kiedy razem współpracujemy), dzięki temu współpraca z osobą z ASD może przynieść ponadprzeciętne efekty oraz doświadczenie nowej perspektywy w patrzeniu na dany problem czy sytuację. Właściwe jej rozpoczęcie może mieć decydujące znaczenie dla jego doświadczeń w całym procesie kształcenia. Zbudowanie odpowiedniej strategii komunikacji może zaowocować szybkim dostrzeżeniem dodatkowych zasobów wynikających ze spektrum, tj. umiejętności wyjątkowego

skupienia się na zadaniu, niekonwencjonalnego spojrzenia na problem, ponadprzeciętnej spostrzegawczości, przywiązania do zasad etyki.

Osoby ze spektrum często są szczególnie wrażliwe na zapachy, dźwięki, hałasy i szумы komunikacyjne. Zadbajmy o to, aby otoczenie, w którym będą przebywać było pozbawione niepotrzebnych bodźców.

Osoby z ASD zazwyczaj nie lubią zmian, cenią sobie za to ład i ustalony porządek. Pomocna jest więc pewna przewidywalność oraz czytelny i transparentny harmonogram zadań. Ważne dla nich jest, aby w trakcie zajęć zawsze mogli zajmować to samo miejsce i w taki sam sposób. Zmiany i chaos mogą wywołać lęk i odwrócić uwagę od treści zajęć. Mogą także w skrajnych sytuacjach doprowadzić do całkowitej blokady i braku możliwości przyswajania przekazywanych informacji. W komunikacji z osobami ze spektrum autyzmu warto pamiętać o tym, iż wszelkie zmiany formy przekazu mogą wpływać na zrozumienie jego treści.

Stołość i porządek to kluczowe elementy współpracy ze studentem, który wykazuje zachowania określone jako spektrum autyzmu.

Osoby z ASD mogą potrzebować indywidualnego kontaktu z wykładownicą, który wyjaśni im trudne do zrozumienia dla nich treści. Problemy i nieporozumienia może sprawiać zbyt dosłowne rozumienie niektórych komunikatów lub kłopot z interpretacją metafor.

Osoby z ASD zazwyczaj nie lubią tłumy, źle się czują w nieznanach miejscach i wśród obcych osób. Jeżeli w ramach zajęć jest przewidywana **praca w grupach**, należy wyeliminować w miarę możliwości sytuacje, które mogą wywoływać niepotrzebny stres. Dobrym sposobem na poprawę komfortu udziału w zajęciach jest zaplanowanie pracy w małych zespołach, w taki sposób, aby student ze spektrum autyzmu mógł pracować z kimś kogo zna, akceptuje i do kogo ma zaufanie.

Zmiany w organizacji zajęć powinno się przekazywać studentom ASD

Z

31

dużym wyprzedzeniem, a także uzasadnić ich sens i cel. Podczas zadawania pracy należy używać jasnych i konkretnych poleceń oraz wyjaśnić cel zadania. Jeżeli będzie polegało ono na zreferowaniu czegoś w formie ustnej, warto określić dokładny czas wystąpienia i zwracać uwagę na konieczność trzymania się tematu. Osoby z ASD miewają skłonność do nadmiernego koncentrowania się na tych elementach, które leżą w kręgu ich zainteresowań, często pomijając inne aspekty tematu. Zainteresowania studenta z ASD warto wykorzystać do budowania relacji z pozostałymi uczestnikami zajęć, poprzez umożliwienie mu wypowiedzenia się w temacie, w którym czuje się specjalistą.

Materiały dla studentów ze spektrum autyzmu należy redagować, w sposób ścisły i konkretny.

Wskazówki przydatne w komunikacji z osobą z ASD

- Mówmy w sposób zrozumiały i wprost – tak, aby rozmówca nie musiał doszukiwać się sensu wypowiedzi.
- Umawiając się na spotkanie dokładnie określmy czas i miejsce, w przeciwnym razie propozycja spotkania bez podania konkretnych informacji może wywołać niepokój u rozmówcy.
- Zawsze określajmy sens i cel wykonywanej czynności.
- Zauważając, że rozmówca jest zaniepokojony czy wydaje się zagubiony lub poirytowany, znajdziemy spokojniejsze miejsce do kontynuowania spotkania. Dowiedzmy się czy i jak możemy mu pomóc.

Stalość jest ważnym elementem życia codziennego dla tej grupy osób, więc jeżeli ustalimy już sposób współpracy, realizujmy go zgodnie z przyjętymi zasadami.

4.5. Osoby w kryzysie psychicznym

Życie w ciągłym biegu często prowadzi do problemów natury emocjonalnej, a stan długotrwałego napięcia psychicznego może skutkować

problemami zdrowotnymi, np. wywoływać depresję. Depresja to choroba uznawana za epidemię XXI wieku, która coraz częściej dotyka młodych ludzi, w tym studentów. Objawy kryzysu psychicznego często na początkowym etapie są niezauważalne przez otoczenie, jednakże osoba nimi dotknięta odczuwa duży dyskomfort, który utrudnia jej codzienne funkcjonowanie i studiowanie. Swoje problemy zdrowotne często uważa za nieakceptowane społecznie i wstydlive, dlatego bywa, że zamyka się w sobie i bardzo trudno nawiązać z nią prawidłową relację, co może także utrudniać efektywny proces kształcenia.

Unikanie kontaktów społecznych i wycofanie to częste cechy osób będących w kryzysie psychicznym. Warto wiedzieć, że nie każda osoba zmagająca się z kryzysem psychicznym jest osobą z niepełnosprawnością. Za niepełnosprawnością o podłożu psychicznym (nie mylmy z intelektualną) kryje się wiele różnych przyczyn. W związku z tym niewłaściwe jest generalizowanie problemu i używanie wobec opisywanej grupy sformułowań: *osoby chore psychicznie* czy *osoby zaburzone*. Zamiast tego lepiej używać określeń, które nie narzucają myślenia stereotypowego, np. *osoby z doświadczeniem kryzysu psychicznego*, *eksperci przez doświadczenie stanu depresji*, *osoby zmagające się z chorobą psychiczną*.

Osoby w kryzysie psychicznym wymagają szczególnego wsparcia, pomocy w otwarciu się i akceptacji. Ważnym elementem nawiązania relacji z osobą w kryzysie psychicznym będzie rozmowa w „cztery oczy”, w której będzie mogła opowiedzieć o swoich problemach, a także zapewnienie jej, że może liczyć na wsparcie. Warto także poinformować ją, gdzie może szukać pomocy, przekazując kontakt do specjalistów współpracujących z uczelnią⁴⁰.

Grupa osób doświadczających kryzysów psychicznych jest niejednorodna. W ramach tego rodzaju zaburzeń mogą występować różne choroby i stany psychofizyczne, a każda osoba zdiagnozowana w ramach tej samej jednostki chorobowej może funkcjonować zupełnie inaczej. Sytuacje trudne, które

⁴⁰ <https://www.sgh.waw.pl/pomoc-psychologiczna>, dostęp: 22.02.2023.

w zależności od rodzaju schorzenia mogą generować bariery w efektywnej realizacji procesu nauczania mogą dotyczyć różnych aspektów funkcjonowania i zależą od cech indywidualnych oraz specyfiki przebiegu konkretnej choroby.

Ze względu na stygmatyzację społeczną, często fakt niepełnosprawności o podłożu psychicznym pozostaje utajony przez osobę, której dotyczy. Warto zatem obserwować zachowania studentów, aby móc dostosować ewentualne rozwiązania do rodzaju występujących trudności.

Zachowania, które mogą świadczyć o kryzysie psychicznym to: podwyższona absencja na zajęciach, ciągła senność, małe zainteresowanie przedmiotem zajęć, lekceważenie innych studentów oraz prowadzącego zajęcia lub/i alienacja, utrudniona komunikacja lub jej brak, częsta zmienność zachowania (bez wyraźnej przyczyny), niska samoocena.

Osoby w kryzysie psychicznym mogą mieć zaburzenia procesów poznawczych – uwagi i pamięci. Warto więc w ramach wsparcia pozwolić na zaliczenie materiału etapami. Niektóre osoby, zwłaszcza chorujące na depresję, bywają lękliwe i wycofane, dlatego trudno od nich wyegzekwować realizację zadań, których elementem jest np. wystąpienie publiczne. W takich przypadkach najbezpieczniej jest unikać wydawania poleceń, które mogą spowodować pojawienie się u nich dodatkowych lęków np. związanych z takim wystąpieniem na form publicznym. Jeżeli z programu zajęć wynika, iż każdy ze studentów musi w postaci samodzielnej prezentacji uzyskać zaliczenie z przedmiotu, najlepszym rozwiązaniem będzie ograniczyć grono odbiorców do minimum, np. do samego prowadzącego lub dokonać podziału na małe grupy, a do grupy osoby będącej w kryzysie psychicznym, włączyć studentów, w obecności których czuje się najbardziej komfortowo.

Osoby w kryzysie psychicznym czasami reagują też nieadekwatnie do sytuacji, **bywają nadpobudliwe i agresywne**, co może prowadzić do konfliktu i utrudniać prowadzenie zajęć. Nadpobudliwość bywa objawem wielu chorób, np. choroby afektywnej dwubiegunowej. W przypadku tego schorzenia mogą pojawić się czasowe znaczące spadki aktywności (epizody depresji) lub odwrotnie –

nadaktywność i wysokie pobudzenie (epizody manii). Dobrą praktyką jest dopasowanie zaangażowania studenta do jego sytuacji. Na etapie pobudzenia warto zwiększyć intensywność pracy, a w sytuacji przejścia do fazy wyciszenia dobrze jest zmniejszyć zakres zleconych do wykonania zadań. Pojawienie się objawów choroby, stanu lub zaburzenia może skutkować niższym poczuciem własnej wartości i wzmożonym samokrytycyzmem. W takiej sytuacji oceniając prace studenta, warto stosować ocenę opartą na konkretnych dowodach naukowych, wówczas nie będzie mógł jej podważyć. Zachowania nacechowane potrzebą budowania konfliktu mogą być też objawem charakterystycznym dla stanu manii. Osoby w stanie manii są często bardzo pewne siebie i bezkrytyczne, pełne energii, tryskają pomysłami i inicjatywą, jednakże nie są w stanie realnie ocenić swoich możliwości, co do wdrożenia jakiegoś pomysłu w życie, stąd mają trudności z realizacją wielu zadań. Ta sytuacja może być także źródłem ich frustracji, która z kolei może prowadzić do zachowań agresywnych⁴¹. Powyższa sytuacja może mieć negatywny wpływ na relacje w grupie, a także zaburzać tok zajęć. Wówczas dobrym rozwiązaniem będzie próba przekierowania uwagi na realne rozwiązanie problemu, nie dyskredytując całkowicie – zwłaszcza publicznie, pierwotnej koncepcji.

Jeżeli nieakceptowalne społeczne zachowanie studenta nie jest wywołane sytuacją, której źródło możemy ustalić, warto zapytać, które konkretnie elementy współpracy w zespole są problematyczne i zlecić mu wykonanie zadania indywidualnie. Jednocześnie, jeżeli jego zachowanie obraża innych studentów lub prowadzącego zajęcia, warto wyraźnie postawić granice.

W tym celu należy jasno zaznaczyć, które zachowania są akceptowalne, a które – nie. Jeżeli agresywne zachowanie studenta będzie ignorowane, może dojść do utrwalenia takiego wzorca⁴², które może zacząć pojawiać się także na innych zajęciach, a także stać się mimowolnym przyzwoleniem na niepoprawne

⁴¹ <https://centrum-poznawcze.pl/poznawcze-funkcjonowanie-manii/>, dostęp: 22.02.2023.

⁴² M. Bałewska (red.), *Trudne sytuacje w relacjach ze studentami. Zasady postępowania i scenariusze rozmów*, UŚ, Katowice 2020, s. 9.

zachowania w ogóle, co może skutkować obniżeniem dyscypliny w całej grupie i wpływać na obniżenie jakości zajęć, a także na komfort pracy prowadzących zajęcia i w dłuższym dystansie doprowadzić do ich wypalenia zawodowego⁴³.

W żadnym wypadku nie wolno ignorować nieakceptowalnych społecznie zachowań studentów, bez względu na ich przyczyny. Problemy powinny być na bieżąco rozwiązywane, gdyż w innym przypadku mogą na trwale wpłynąć na obniżenie jakości prowadzonych zajęć.

Problemy o podłożu psychicznym wiążą się z różnymi symptomami. Niekiedy objawiają się lękiem przed zbyt bliskim kontaktem z drugą osobą, dlatego zadbajmy o to, aby umożliwić rozmówcy zachowanie własnej przestrzeni. Niektóre osoby ze względu na chorobę mogą nawiązywać intensywny kontakt wzrokowy, co może budzić nasz niepokój. Jeżeli sama rozmowa przebiega w sposób naturalny, a treści przekazywane przez naszego rozmówcę są spójne i racjonalne, to taka sytuacja nie powinna budzić naszego niepokoju. Starajmy się wówczas patrzeć na daną osobę z życzliwym, naturalnym wyrazem twarzy. Jeżeli zachowanie rozmówcy wykracza poza ogólnie przyjęte normy, jest agresywne i prowokujące, zachowajmy spokój. Podtrzymujmy wówczas rozmowę bez zaprzeczania przekazywanym treściom, ale też bez ich potwierdzania. Starajmy się uspokoić rozmówcę poprzez poświęcenie mu uwagi i wykazanie zainteresowania. Upływający czas starajmy się wykorzystać na to, aby w bezpieczny dla nas sposób wezwać pomoc.

Osoby cierpiące na schorzenia psychiczne mogą o określonych porach dnia na skutek przyjmowanych leków wykazywać apatię i rozkojarzenie bądź przejawiać nadmierne ożywienie. Zdarza się, że osoby z niepełnosprawnością psychiczną przez większą część roku nie wykazują żadnych potrzeb związanych ze sposobem komunikacji lub realizacją zadań na uczelni. Mogą jednak pojawić

⁴³ <http://bon.usz.edu.pl/praca-ze-studentem-z-choroba-psychicznaporadnik>, dostęp: 20.08.2022.

się momenty, gdy będą potrzebowały większej empatii, cierpliwości czy spokoju (zwłaszcza w okresie jesienno-zimowym), dlatego tak ważnym jest, aby każdego studenta traktować indywidualnie.

Osoby z niepełnosprawnością o podłożu psychicznym często wykazują nadwrażliwość na bodźce dźwiękowe i sensoryczne, zapewnijmy im komfort, eliminując je z otoczenia. Zapewnijmy im strefę komfortu psychicznego, gdzie będzie panował spokój i cisza.

4.6.Cukrzyca

Cukrzyca to coraz powszechniejsza choroba i zapada na nią coraz więcej młodych ludzi. Funkcjonowanie z chorobą w trakcie trwania studiów bywa bardzo trudne, głównie ze względu na uciążliwe efekty uboczne, którym jest m.in. zaburzenie funkcji poznawczych – pamięci i uwagi. Mogą one mieć destrukcyjny wpływ na podstawowe funkcjonowanie, a na pewno na osiąganie sukcesów w nauce, jednakże ze względu na fakt, iż mają one charakter zmienny i nie występują w sposób ciągły, ale są często efektem czynników zewnętrznych (zmęczenie, niewyspanie, stres) nie eliminują tej grupy chorych z aktywnego życia zawodowego ani nie są także wskazaniem do rezygnacji ze zdobywania wykształcenia⁴⁴.

Osoby z cukrzycą zmuszone są do nieustannej samokontroli swojego stanu zdrowia (m.in. poprzez sprawdzanie poziomu insuliny we krwi), jak i dbałości o higieniczny styl życia, w tym prawidłowe odżywianie się oraz przyjmowania leków, często aplikowanych za pomocą strzykawki lub pompy

⁴⁴ M. Maj, *Zaburzenia poznawcze a cukrzyca*, 25.10.2018, <https://diabetyk.org.pl/zaburzenia-poznawcze-a-cukrzyca/>, dostęp: 22.02.2023.

insulinowej. Czynności te muszą być wykonywane wielokrotnie w ciągu dnia, także w czasie pracy czy nauki, co może być przyczyną dyskomfortu chorującej osoby. Należy dbać o to, aby czynności te nie wywoływały zainteresowania otoczenia i tym samym nie stawiały chorego w kłopotliwej sytuacji.

Dbanie o prawidłowy poziom cukru we krwi wiąże się z koniecznością przyjmowania posiłków w regularnych porach, jednakże w sytuacji nagłego spadku cukru istotne jest jego natychmiastowe uzupełnienie. Taka sytuacja może się zdarzyć w miejscu i okolicznościach, w których zwyczajowo nie spożywa się posiłków. Mając powyższe na uwadze nie tylko nie reagujemy uwagami na temat niewłaściwego zachowania, jakim jest spożywanie posiłku w czasie zajęć, ale w przypadku konieczności szybkiego wyrównania parametrów glikemicznych pomóżmy choremu w wyrównaniu poziomu glukozy we krwi poprzez podanie soku czy cukierka.

W przestrzeni biurowej czy wykładowej na „wyposażeniu” warto mieć coś słodkiego, co może uratować zdrowie, a nawet życie osobie chorującej na cukrzycę.

Gwałtowny spadek cukru może wywołać różne objawy, np. podenerwowanie, mimowolne drżenie kończyn, problemy z widzeniem i koncentracją uwagi, a w skrajnych sytuacjach – nawet utratę przytomności. Osoby z cukrzycą często noszą przy sobie zastrzyk z glukagonu, który – podany domięśniowo – ratuje im życie i pozwala dotrzeć do przyjazdu ratowników.

Objawy ataku cukrzycowego mogą przypominać stan jak po zażyciu substancji psychoaktywnych, a tymczasem chory może potrzebować natychmiastowej pomocy medycznej ze względu na gwałtowny wzrost (hiperglikemia) lub spadek cukru (hipoglikemia), dlatego zawsze warto zainteresować się osobą, która np. siedzi w dziwny sposób, bełkocze, podpira się lub straciła kontakt z rzeczywistością. Takie zachowanie może być mylnie zinterpretowane jako upojenie alkoholowe, tymczasem jego powodem może być wiele różnych chorób neurologicznych, krążeniowych, psychicznych czy cukrzyca.

4.7. Epilepsja

Epilepsja to choroba, która ze względu na swą specyfikę nierzadko wywołuje lęk u osób, które są świadkami ataku chorej osoby. Ataki epilepsji mogą mieć różny przebieg i nasilenie. Zdarza się, iż mają one postać mogącą wywoływać negatywne emocje u otoczenia, czasem nawet szok, a także powodować bezradność, która uniemożliwia udzielenie skutecznej pomocy, dlatego warto, aby osoby, które na co dzień mają kontakt z chorym studentem – dotyczy to zwłaszcza wykładowców – były odpowiednio przeszkolone na wypadek wystąpienia ataku w czasie zajęć. Powyższe jest ważne nie tylko ze względu na konieczność udzielenia choremu pierwszej pomocy, ale także rozładowania napięcia u bezpośrednich świadków zdarzenia, m.in. po to, aby nie doszło u nich do nagromadzenia się negatywnych emocji, mogących skutkować w przyszłości stygmatyzacją osoby chorej. Właściwe zachowanie prowadzącego zajęcia ma też na celu wsparcie psychiczne chorego na epilepsję po epizodzie ataku, gdyż mając wiedzę, jak taki atak mógł wyglądać i jakie wrażenie mógł wywołać na otoczeniu, może doprowadzić do tego, iż dyskomfort psychiczny, którego doznał chory, może skutkować wycofaniem się z życia społecznego. Choremu, u którego doszło do epizodu padaczkowego, w miarę możliwości należy zapewnić miejsce odosobnienia i spokój, a także zabezpieczyć go w taki sposób, aby nie zrobił sobie krzywdy – odsunąć od niego rzeczy przez które mógłby się skaleczyć, albo doznać urazu np. uderzając głową o jakąś ostrą krawędź. W tym celu należy podłożyć pod głowę coś miękkiego. Po ustąpieniu objawów koniecznie trzeba udzielić wsparcia, które pomoże mu odzyskać komfort psychiczny. W żadnym wypadku nie należy zostawiać chorego bez opieki. Po ustaniu ataku należy ułożyć osobę w pozycji bocznej bezpiecznej, poczekać aż odzyska przytomność i upewnić się czy nic jej nie boli. Jeśli był to pierwszy atak lub osoba nie czuje się dobrze należy wezwać pogotowie.

Podsumowanie

Wsparcie osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami może być dużym wyzwaniem dla pracowników Uczelni, zwłaszcza nauczycieli akademickich, dla których niejednokrotnie będzie to wiązało się z włożeniem dodatkowej pracy w opracowanie materiałów oraz przygotowanie formy prowadzenia zajęć, która umożliwi pełne z nich skorzystanie. Sporym wyzwaniem może być też egzaminowanie, zarówno ze względu na fakt, iż wśród studentów potrzebujących takiego wsparcia mogą być osoby z bardzo różnymi potrzebami i czasem w ramach jednej grupy i jednego egzaminu może być konieczność przeprowadzenia go w kilku wariantach lub sprawdzania wiedzy etapowo. Powyższe sytuacje zapewne będą generowały dodatkowy czas potrzebny na dostosowanie, jednakże warto go poświęcić, gdyż często wśród osób ze szczególnymi potrzebami znajdują się studenci szczególnie zaangażowani, ceniący sobie fakt, iż wspiera się realizację ich zamierzeń i pomaga w osiągnięciu celów, a także szczególnie uzdolnieni, którzy mogą osiągać wybitne wyniki, a w przyszłości przyczyniać się do rozwoju nauki i być wyróżniającymi się specjalistami w swoich dziedzinach.

W niniejszym podsumowaniu należy dodać, iż SGH udziela także niezbędnego wsparcia nie tylko studentom, ale także pracownikom uczelni, zarówno tym, którzy bezpośrednio na co dzień współpracują ze studentami o szczególnych potrzebach, jak i tym, którzy sami takiego wsparcia potrzebują.

Zachęcamy do kontaktu z Biurem ds. Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami.

Biuro ds. Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami:
bon@sgh.waw.pl (tel. 22 564 9463, 22 564 9902).

LITERATURA

Balewska M. (red.), *Trudne sytuacje w relacjach ze studentami. Zasady postępowania i scenariusze rozmów*, UŚ, Katowice 2020.

<http://bon.usz.edu.pl/praca-ze-studentem-z-choroba-psychicznaporadnik>
<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepelnosprawnych> <https://bwozn.po.edu.pl/index.php/pl/zachowanie/67-osoby-nieslyszace-lub-niedoslyszace>,
<https://centrum-poznawcze.pl/poznawcze-funkcjonowanie-manii/>
<https://gazeta.sgh.waw.pl/meritum/jezyk-migowy-jako-atut-na-rynku-pracy>
<https://niepelnosprawni.gov.pl/a,1180,strategia-na-rzecz-osob-z-niepelnosprawnosciami-2021-2030-ogloszona-w-dzienniku-urzedowym-rzeczypospolitej-polskiej-monitor-polski>
<https://niepelnosprawni.gov.pl/p,170,strategia-na-rzecz-osob-z-niepelnosprawnosciami-2021-2030>,
<https://poradniaterapia.pl/diagnozy/grafomotoryczne-zaburzenia/>
<https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/Strony/deklaracja-dostepnosci.aspx>
<https://www.sgh.waw.pl/dostepnosc-dla-osob-ze-szczegolnymi-potrzebami>
<https://www.sgh.waw.pl/inkluzywna-sgh>
Maj M., *Zaburzenia poznawcze a cukrzyca*, 25.10.2018,
<https://diabetyk.org.pl/zaburzenia-poznawcze-a-cukrzyca/>
Nęcki T., *Choroby neurologiczne: objawy i rodzaje*, 17.02.2022,
<https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/neurologia/choroby-neurologiczne-objawy-i-rodzaje-aa-X4ot-bS4V-UvKD.html#choroby-neurologiczne-objawy>

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1979 r., Dz. U. 1997.78.483.

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Dz.U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169.

Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 „Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej”, Uchwała Rady Ministrów z dnia 25.02.2021.

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, Dz. U. 2019, poz. 1696.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce,
Dz.U.2018 poz. 1668 z późn. zm.

Załącznik do zarządzenia nr 3 Rektora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie
z dnia 17 stycznia 2023.

Katarzyna Tarasewicz, absolwentka wydziału filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, redaktor naukowy związany ze środowiskami akademickimi. Prowadzi działalność gospodarczą w zakresie redakcji i korekty tekstów (www.dobrepioro.pl). Współpracuje z pracownikami naukowymi uczelni wyższych, wspierając ich w zakresie profesjonalnego przygotowania publikacji naukowych, zarówno w zakresie redakcyjnym, jak i edytorskim. Jest autorką szkoleń przygotowujących studentów do samodzielnego pisania prac naukowych, w tym prac licencjackich i magisterskich. Jako dziennikarz tygodnika „Informator Rynkowy” zajmowała się problematyką społeczną, w tym problemami osób niepełnosprawnych. Współpracując z kwartalnikiem „Education World” podejmowała tematy związane z edukacją i poradnictwem zawodowym.

Niniejsza publikacja powstała w związku z realizacją projektu pt. „Inkluzywna SGH – bez barier w dostępie do edukacji (inSGH)” nr projektu POWR.03.05.00-00-A063/21, współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER). Do jej powstania wykorzystano m.in. materiały Fundacji Aktywności Zawodowej, która zajmuje się aktywizacją i rehabilitacją zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności osób z niepełnosprawnościami.